

BIBLIOTEKARZ PODLASKI
1/2021 (L)
<https://doi.org/10.36770/bp.582>
ISSN 1640-7806 (print) ISSN 2544-8900 (online)
www.bibliotekarzpodlaski.pl

Tomasz Korpysz*

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Polska /

/ Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw, Poland

ORCID: 0000-0001-6578-5839

Wprowadzenie do „Za kulisami” Norwida – niepublikowana wypowiedź Juliusza Wiktora Gomulickiego

*Introduction to Norwid's "Behind the Scenes" – unpublished speech
by Juliusz Wiktor Gomulicki*

Abstract: *Tyrtej* and *Za kulisami* [*Behind the Scenes*] is a dramatic diptych by Cyprian Norwid that has survived only in fragments. As a result, it poses many problems for editors and staging artists as it is difficult to reconstruct the relationship between the two texts and the layout of individual scenes. Zenon Przesmycki was the first to propose an arrangement of the diptych, followed by Wilam Horzyca, who prepared the theatrical premiere of the work. In 1966, the Polish Television Theatre broadcast a production directed by Kazimierz Braun, who also wrote the screenplay. The creator of the play decided (against the proposals of Przesmycki and Horzyca, and in accordance with more recent find-

* Tomasz Korpysz – dr hab. prof. ucz., pracuje na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, autor m.in. monografii *Definicje poetyckie Norwida*, współautor (wraz z Jadwigą Puzyniną) powstającego *Internetowego słownika języka Cypriana Norwida* (www.slownikjezykanorwida.uw.edu.pl), tomów słownikowych *Wolność i niewola w pismach Cypriana Norwida* (wraz z Jadwigą Puzyniną) i *Chrześcijaństwo w pismach Cypriana Norwida* (wraz z Anną Kadyjewską i Jadwigą Puzyniną).

ings by Juliusz Wiktor Gomulicki) to regard *Za kulisami* and *Tyrtej* as a coherent, interweaving whole, and to base the play on the principle of “theatre within the theatre”. His proposal was very well received by audiences and critics alike. The introduction to the play, bringing closer the circumstances of the creation of the diptych, the content of the work and the difficulties in reconstructing its proper form, was delivered by Juliusz Wiktor Gomulicki. The text of this introduction, preserved in the typescript with the author’s corrections and additions, has not yet been published.

Keywords: Cyprian Norwid, Juliusz Wiktor Gomulicki, Kazimierz Braun, *Za kulisami*, *Tyrtej*.

Współcześnie coraz częściej mówi się o tym, że norwidologia staje się lub wręcz już stała się interdyscyplinarną subdyscypliną humanistyczną, integrującą metodologie i narzędzia z zakresu historii literatury, teorii literatury, edytorstwa, językoznawstwa, historii, historii sztuki, wiedzy o kulturze, filozofii czy teologii. Wielowymiarowe dzieło Norwida rzeczywiście analizowane jest dziś przez liczne grono badaczy reprezentujących bodaj wszystkie te dyscypliny¹ i tworzących bardzo aktywne środowisko naukowe².

W połowie XX wieku nie sposób było mówić o tak rozumianej norwidologii: nie istniały jeszcze instytucje prowadzące systematyczne badania nad ży-

¹ Należy jednak przyznać, że wielu z nich opisuje twórczość Norwida jedynie z perspektywy macierzystej dyscypliny. Krzysztof Trybuś nieco zbyt krytycznie, ale nie bez racji zauważał swego czasu: „Norwidologia zapatrzona w siebie nie zawsze umie wykorzystać szansę, jaką stwarzają badania interdyscyplinarne” (K. Trybuś, *Stary poeta. Studia o Norwidzie*, Poznań 2000, s. 17) i zastanawiał się: „Czy jako badacze Norwida potrafiliśmy wykorzystać nowe perspektywy i możliwości, które otworzyły się wraz z rozwojem współczesnych metodologii?” (tamże, s. 16). Piotr Chlebowski, polemizując z takim ujęciem, stwierdzał z kolei, że „konserwatywny stosunek norwidologii i norwidologów (mówię w sensie ogólnym, a nie o poszczególnych przypadkach) do współczesnej gry metod i gry metodami należy przyjąć za dobrą monetę”. P. Chlebowski, *O sytuacji w badaniach nad Norwidem. Preliminaria*, [w:] *Jak czytać Norwida? Postawy badawcze, metody, weryfikacje*, red. B. Kuczera-Chachulska, J. Trzcionka, Warszawa 2008, s. 64.

² Jak pisze Piotr Chlebowski: „Żaden inny poeta, twórca, myśliciel, pisarz, historyk, polityk etc. – przynajmniej w Polsce – takiego środowiska nie ma. Norwid jest tu absolutnym precedensem” (P. Chlebowski, *O sytuacji w badaniach nad Norwidem*, s. 66).

ciem i twórczością poety³, nie prowadzono poświęconych mu większych projektów naukowych⁴, nie wydawano specjalistycznego czasopisma⁵, nie odbywały się cykliczne konferencje⁶ itp. Co więcej, o ile w pierwszym trzydziestolecu XX wieku ukazały się liczne edycje naukowe i popularne oraz bardzo wiele różnego typu publikacji (zwłaszcza prasowych) na temat Norwida⁷, o tyle po drugiej wojnie światowej przez dłuższy czas (aż do lat 70.) twórczością autora *Quidama* zajmowali się jedynie pojedynczy – choć niewątpliwie znakomici – badacze⁸.

Do nielicznego grona norwidologów należał w tym czasie Juliusz Wiktor Gomulicki, który w latach 50. i 60. był już uznanym nie tylko badaczem, edytorem i komentatorem dzieł Norwida, jego biografem i popularyzatorem, lecz także kuratorem poświęconych mu wystaw czy konsultantem instytucji gromadzących norwidiana (np. Biblioteki Narodowej, Muzeum Narodowego w Warszawie czy Muzeum Literatury w Warszawie), ale także kolekcjonerem takich norwidianów; jednym słowem: prawdziwym człowiekiem-instytucją⁹.

³ Dopiero w latach 80. powstały: Zakład Badań nad Twórczością Cypriana Norwida Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Pracownia Słownika Języka Cypriana Norwida Uniwersytetu Warszawskiego oraz Pracownia Kalendarium Życia i Twórczości Cypriana Norwida Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu, a już w XXI wieku: Katedra Badań nad Polskim Romantyzmem i Twórczością Cypriana Norwida Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.

⁴ Jak np. ukończone już kalendarium (zob. Z. Trojanowiczowa, Z. Dambek, *Kalendarz życia i twórczości Cypriana Norwida*, Tom I: 1821–1860, Z. Trojanowiczowa, E. Lijewska, *Kalendarz życia i twórczości Cypriana Norwida*, Tom II: 1861–1883; Z. Trojanowiczowa, Z. Dambek, I. Grzeszczak, *Kalendarz życia i twórczości Cypriana Norwida*, Tom III: *Aneks, bibliografia, indeksy*, Poznań 2007, przygotowywana pod redakcją Stefana Sawickiego edycja krytyczna *Dzieł Wszystkich* czy także będący w trakcie opracowania *Słownik języka Cypriana Norwida* (zob. www.sownikjezykanorwida.uw.edu.pl). Wyjątkiem był niezrealizowany projekt (z początku lat 50.) stworzenia pod kierunkiem Stanisława Pigonia krytycznego wydania dzieł Norwida.

⁵ Rocznik „Studia Norwidiana” ukazuje się od 1983 roku.

⁶ Konferencja „Colloquia Norwidiana” organizowana jest co dwa lata od roku 1990.

⁷ Zob. M. Buś, *Składanie pieśni. Z dziejów edytorstwa twórczości Cypriana Norwida*, Kraków 1997, tenże, *Norwidysci. Miriam – Cywiński – Borowy – Makowiecki – Wýka. Konteksty*, Kraków 2008.

⁸ Zob. M. Buś, *Norwidysci*, dz. cyt., P. Dakowicz, „Lecz ty spomnisz, wnuku...” *Recepcja Norwida w latach 1939–1956. Rzecz o ludziach, książkach i historii*, Warszawa 2011.

⁹ Szerzej zob. Z. Raszewski, *Nad Norwidem*, [w:] K. Zawadzki, Z. Libera, J. Odrowąż-Pieniążek, Z. Raszewski, A. Ryszkiewicz, *Pięć głosów o Juliuszu Wiktorze Gomulickim*, Warszawa 1984, s. 13–16; B. Kuczera-Chachulska, T. Chachulski, *Juliusz Wiktor Gomulicki i jego dzieło*, „Studia Norwidiana” 2006–2007, nr 24–25, s. 393–403; T. Korpysz, *Juliusz Wiktor Gomulicki – norwidolog*, „Colloquia Litteraria” 2007, nr 1/2 (2/3), s. 97–111; tenże, *Naczelny Powiernik Spraw Norwidowskich*, [w:] *Juliusz Wiktor Gomulicki norwidolog, varsavianista, bibliofil*, „Sesje Varsavianistyczne” z. 26, Warszawa 2017, s. 35–52.

Nic dziwnego, że Stanisław Pigoń nazwał go niegdyś „Naczelnym Powiernikiem Spraw Norwidowskich”¹⁰. Nic dziwnego też, że to jemu kilkakrotnie powierzano w tamtym okresie wygłoszenie słowa wstępnego przed telewizyjnymi czy radiowymi adaptacjami utworów dramatycznych Norwida.

Jedną z takich adaptacji był wyemitowany 10 października 1966 roku spektakl Teatru Telewizji *Za kulisami*. Reżyserem przedstawienia i autorem scenariusza był Kazimierz Braun¹¹, za scenografię odpowiadała Xymena Zaniewska, a główne role odgrywali: Aleksandra Ślaska (Lia), Jerzy Radwan (Omegitt), Henryk Szletyński (Glückschnell), Mieczysław Voit (Sofistoff), Maria Głowacka (Egina) oraz Tadeusz Borowski (Tyrteusz)¹².

Twórca spektaklu zdecydował się (zgodnie z nowymi propozycjami Juliusza Wiktora Gomulickiego¹³, a wbrew rozstrzygnięciom edytorskim i komentarzom pierwszego wydawcy dramatu, Zenona Przesmyckiego, oraz teatralnym realizacjom Wilama Horzycy z 1946 i 1959 roku, w których zaproponowano inną kolejność poszczególnych scen, a zatem inną interpretację relacji między obiema częściami tego dyptyku dramatycznego) uznać *Za kulisami* i *Tyrteja* za spójną, przeplatającą się całość, a przedstawienie oprzeć „o konstrukcję »teatru w teatrze«”¹⁴. Jak pisał po latach:

¹⁰ Zob. J. W. Gomulicki, *Kępa niezapominek. Przygoda z zagadkowym rękopisem Norwida*, Podkowa Leśna 1996, s. 88.

¹¹ Reżyser pracował nad tekstem Norwida od wielu lat, a pierwszą wersję scenariusza przygotował już w 1958 roku jako pracę wstępną na reżyserię na warszawskiej PWST. Zob. K. Braun, *Mój teatr Norwida*, Rzeszów 2014, s. 43–44.

¹² Zob. tamże, s. 74–79. Fotografie z tego przedstawienia znaleźć można tamże, s. 252–254.

¹³ Juliusz Wiktor Gomulicki w recenzji monografii Ireny Sławińskiej *O komediach Norwida* (Lublin 1953), zakwestionował wcześniejsze propozycje datacji oraz rekonstrukcji tekstu i stwierdził, że „obydwie sztuki (tj. *Tyrtej* i *Za kulisami*) były pomyślane równocześnie, jako wzajemnie odpowiadające sobie połówki tej samej większej kompozycji dramatycznej”. Cyt. za: J. W. Gomulicki, *Metryki i objaśnienia: „Tyrtej-Za kulisami”*, [w:] C. Norwid, *Pisma wszystkie*, zebrał, tekst ustalił, wstępem i uwagami krytycznymi opatrzył J. W. Gomulicki, t. 1–11, Warszawa 1971–1976; tu t. V, s. 400.

¹⁴ K. Braun, *Cypriana Norwida teatr bez teatru*, Warszawa 1971, s. 244. W innym miejscu autor wyjaśnia: „Plan »teatru« w dyptyku to *Za kulisami*, widowisko przedstawiające bal maskowy odbywający się w teatrze. W czasie całonocnej zabawy obok innych atrakcji, takich jak występy śpiewaków i śpiewaczek, koncerty kameralne, tańce oraz ucztowanie, grana jest na scenie teatru sztuka o starogreckim poecie Tyrteuszu; ta sztuka nosi tytuł *Tyrtej*. Widowisko *Tyrtej* to plan drugi, teatr w »teatrze«. Widzami są goście przedstawienia zgromadzeni na planie »teatru«, a więc na planie *Za kulisami*” – K. Braun, *Wstęp*, [w:] C. Norwid, *Cztery dramaty. „Aktor”, „Za kulisami – Tyrtej”, „Pierścień Wielkiej-Damy”, „Kleopatra i Cezar”*, Wrocław 2019, s. LXIII.

Tylko taka struktura i taka kolejność zdarzeń pozwalają opowiedzieć logicznie całą historię: Omegitt przybywa do teatru, gdzie grana jest jego sztuka *Tyrtej*. Jednym z widzów jest jego narzeczona *in spe* Lia. Oboje uzależnili potwierdzenie i ogłoszenie zaręczyn od przyjęcia sztuki przez publiczność. W sztuce tej, w *Tyrteju*, opowiedziana jest historia spełnionej miłości Tyrteusza i Egeinei oraz odrzucenia Tyrteusza przez Spartę, której miał dopomóc jako dowódca jej wojsk. Sztuka się kończy. Publiczność ją wygwizduje. Lia odrzuca Omegitta, oddając rękę rosyjskiemu urzędnikowi Sofistoffowi¹⁵.

Przedstawienie zostało pozytywnie ocenione przez krytyków; Janina Hera w recenzji pod znanym tytułem *Odkrycie „Za kulisami” Norwida* podkreślała, że publiczność po raz pierwszy może obcować z na nowo odczytany tekst dramatu i podsumowywała: „uważam, iż było to naprawdę interesujące i dobre przedstawienie. Jedno z najlepszych, jakie pokazał do tej pory Teatr Telewizji”¹⁶. Janusz Zaremba podkreślał z kolei między innymi to, że: „Wprowadzono do sztuki postać narratora, który komentował fragmenty mniej czytelne, a cały spektakl został zbudowany bardzo przejrzyście, chciałoby się powiedzieć prosto, ze świetnym zróżnicowaniem dwóch równoległych akcji”¹⁷.

Emisję spektaklu poprzedziło wprowadzenie autorstwa Juliusza Wiktora Gomulickiego, które przywoływany już Janusz Zaremba komentował następująco: „W prelekcji poprzedzającej spektakl prof. Gomulicki, wybitny badacz twórczości Norwida, omówił przystępnie zarówno osobliwą budowę dzieła, jak i genezę niektórych jego wątków, wreszcie przenikanie się wątków dwóch równolegle prowadzonych akcji”¹⁸. Tekst ten, dotąd niedrukowany, zachował się i po śmierci autora został przekazany (wraz z partią różnorodnych materiałów norwidologicznych) przez Maurycego Gomulickiego¹⁹ piszącemu te słowa.

Tekst jest dobrze zachowanym, czytelnym, numerowanym, opatrzonym tytułem i nazwiskiem autora oraz datą powstania trzystronicowym maszynopisem

¹⁵ K. Braun, *Mój teatr Norwida*, s. 75.

¹⁶ J. Hera, *Odkrycie „Za kulisami” Norwida*, „Współczesność”, 18 października 1966.

¹⁷ J. Zaremba, *Norwid dla współczesnych*, „Ekran”, 23 października 1966.

¹⁸ Tamże.

¹⁹ Panu Maurycemu Gomulickiemu serdecznie dziękuję za zgodę na publikację tekstu, życzliwość i wszelką pomoc.

Tomasz Korpysz, *Wprowadzenie do „Za kulisami” Norwida...*

z kilkunastoma drobnymi poprawkami i uzupełnieniami naniesionymi niebieskim długopisem. Tego typu korektury zostały niżej wprowadzone do integralnej postaci *Wprowadzenia...* bez ich zaznaczania. Część dopisków ma charakter nie zawsze w pełni czytelnych oraz zrozumiałych notatek i wskazówek dla autora, który w ten sposób przygotowywał tekst do wygłoszenia go na żywo w telewizji (te elementy oznaczono w przypisach). W prezentowanej niżej wersji zachowano oryginalny podział na akapity oraz autorską pisownię i interpunkcję, z wyjątkiem kilku oczywistych literówek oraz tytułów, które w maszynopisie zapisane są, rzecz jasna, drukiem prostym w cudzysłowach, tu zaś – kursywą. Zastosowane przez autora skróty rozwinięto w nawiasach kwadratowych.

Wprowadzenie do „Za kulisami” Norwida

Juliusz W. Gomulicki

Oto już po raz trzeci nadarza się sposobność powiedzenia Państwu kilku słów wprowadzających do telewizyjnej inscenizacji jednej ze sztuk Cypriana Norwida.

Przed niespełna czterema laty sposobności takiej dostarczyła mi komediodrama Norwida *Aktor*²⁰, w ubiegłym zaś roku jego „biała” tragedia *Pierścień Wielkiej Damy*²¹.

Dzisiaj przyszedł kolej na fantazję *Za kulisami*, która należy do najkunsztowniej skomponowanych dramatów Norwida, podejmując w swojej zasadniczej konstrukcji słynny szekspirowski pomysł „teatru w teatrze”²².

Otóż Norwid bardzo wysoko ocenił ten pomysł, który nazwał „głęboko mistrzowskim”²³, co więcej zaś – pogłębił go jeszcze i wzbogacił, doj-

²⁰ Mowa jest o spektaklu w reżyserii Kazimierza Brauna, ze scenografią Jerzego Olesia, z Jerzym Zapasiewiczem w roli Jerzego, prezentowanym w Teatrze Telewizji 17 grudnia 1962 roku.

²¹ Mowa jest o spektaklu w reżyserii Andrzeja Szafiańskiego, ze scenografią Xymeny Zaniewskiej, z Edmundem Fettigiem jako Mak-Yksem i Niną Andrycz jako Hrabinią Marią Harrys, prezentowanym w Teatrze Telewizji 15 lutego 1965 roku.

²² Na marginesie tego akapitu widnieje podkreślony dopisek „Tyrteja”.

²³ Autor przywołuje formułę Norwida z rozprawy *O sztuce (da Polaków)*: „Zaiste, podrzędnym, przypadkowym lub okolicznościowym, a niekiedy dziwaczny mienią ów głęboko mi-

rzał w nim bowiem możliwość sparalelizowania akcji sztuki współczesnej z akcją ukazanego w owej sztuce przedstawienia teatralnego o tematyce antycznej oraz ukazania za pośrednictwem tego zabiegu ogromnej przepaści, jaka oddziela od siebie marzenie i rzeczywistość.

Aby dobrze uchwycić podwójny, nawet potrójny sens tej fantazji dramatycznej (która doszła nas niestety ukruszona, ze sporymi lukami tekstowymi), należy też uświadomić sobie, że jej powstanie jak najściślej wiąże się z trzema serdecznymi²⁴ zawodami życiowymi przeżytymi przez Norwida w roku 1863 i 1864, a więc w okresie powstania styczniowego.

Pierwszym z tych zawodów było utracenie resztki szacunku dla jego dawnej miłości, słynnej Marii Kalergis, która nie tylko afiszowała w owych tragicznych chwilach swoje lekceważenie dla polskich uczuć patriotycznych, ale nawet poślubiła wtedy Rosjanina (młodszego od siebie o wiele lat) oficera carskiej policji²⁵.

Drugim – odrzucenie przez dwa teatry krajowe ambitnej komedii Norwida *Aktor*, w której poeta zobrazował i skomentował zachodzące wtedy w społeczeństwie polskim poważne przemiany socjalne, a którą lekceważąco potraktowano jako jeszcze jedną z nieudanych sztuk salonowych.

Trzecim – bankructwo jego działalności ideowo-politycznej rozwijanej wśród paryskich przedstawicieli powstańczego rządu Narodowego, których nadaremnie usiłował przekonać o wielkiej roli, jaką w powstaniu powinna odegrać prasa oraz odpowiednio pokierowana akcja propagandowa, a więc „siła myśli”, przeciwstawiona brutalnej, ale nie zawsze skutecznej sile „miecza”.

Otóż wszystkie te wydarzenia i zawody mocno odcisnęły się i w fabule, i w układzie fantazji *Za kulisami*²⁶.

strzowski pomysł wprowadzenia aktorów na dwór Książęcia w chwili, kiedy już całe dworu tego rzeczywiste, potoczne i naturalne życie wynaturzonym tylko fałszem stało się”. Cyt. za: C. Norwid, *Pisma wszystkie*, dz. cyt., t. VI, s. 341.

²⁴ Przymiotnik *serdeczny* został tu użyty w dawnym znaczeniu ‘miłosny, sercowy’, zob. np. *Słownik języka polskiego*, pod red. W. Doroszewskiego, t. 1–11, Warszawa 1958–1969.

²⁵ Na marginesie tego akapitu widnieje nieczytelny dopisek i ciąg cyfr (numer telefonu?), które zapisane są inaczej niż pozostałe i prawdopodobnie nie są związane z zasadniczym tekstem.

²⁶ Tu nierozwinięty dopisek: „której akcja...”.

Bohaterka sztuki zrywa zaręczyny z dawnym wybrańcem, który niespodziewanie okazał się aktorem wyświstanej przez publiczność sztuki dramatycznej, i obiecuje swą rękę carskiemu urzędnikowi.

Wyświstana sztuka, przedstawiająca dzieje poety Tyrteja na tle wojny messenńskiej, zawiera drugie dno, stanowiąc bardzo wyraźną aluzję do przebiegu powstania styczniowego oraz do lekceważenia, jakie niektórzy jego „krzepcy” przywódcy okazywali wówczas „kulawym” ideologom²⁷.

Wyświstany autor błądzi po przylegających do widowni teatralnej salach reductowych, nb. [notabene] przedziera się przez tłumy masek i na każdym kroku napotyka albo żandarmów, szpiegów i konspiratorów, albo też zadufanych w swoim rozumie przedstawicieli tego wszystkiego, co było rzekomo bardzo „praktyczne”, bardzo „silne” i bardzo „narodowe”, a co nosiło już w sobie i wyraźnie zapowiadało rychły upadek toczącego się jeszcze powstania.

„Oni wyobrażają sobie, że pisać dramat było ostateczną myślą moją!...”²⁸ – szyderczo woła w fantazji *Za kulisami* jej główny bohater, szlachetny poeta-ideolog Omegitt, to jego wołanie zaś to również wołanie samego Norwida, który czuł się w owym czasie jakby nowym wcieleniem Tyrteja, ale który – w przeciwieństwie do Tyrteja historycznego – przegrał swoją walkę ze współczesnym społeczeństwem, podobnie jak przegrał ją (przynajmniej we fragmentach ocalałych w rękopisie fantazji) Tyrtej ukazany przez Omegitta.

Wspomniane tu przeze mnie luki rękopisu, który ocalał w postaci kilkunastu nieponumerowanych luźnych kart, stały się w naszych czasach źródłem dwóch poważnych błędów, utrudniających należyte rozumienie fantazji Norwida: błędu edytorskiego, pierwszy wydawca tej fantazji niefortunnie przestawił bowiem jej poszczególne części²⁹, oraz błędu inscenizacyjnego, ponieważ jej pierwszy inscenizator odczytał z kolei szekspi-

²⁷ Na marginesie tego akapitu dopisek „T.” [„Tyrteusz”?].

²⁸ Jest to dokładny cytat z dramatu – zob. *Za kulisami*, [w:] C. Norwid, *Pisma wszystkie*, t. IV, s. 525.

²⁹ Autor nawiązuje tu do edycji *Cypriana Norwida Pisma zebrane*. Wydał Zenon Przesmycki. Warszawa–Kraków 1911 [recte: 1912], t. C: *Pism dramatycznych Cypriana Norwida dział pierwszy*, s. 245–377.

rowską konstrukcję sztuki jako fantastyczną wizję dwóch przenikających się światów: realnego oraz fikcyjnego³⁰.

Twórca dzisiejszego przedstawienia telewizyjnego, Kazimierz Braun, który już od wielu lat zajmuje się twórczością dramatyczną Norwida i który coraz wnikliwiej ją odczytuje i coraz bardziej pomysłowo przenosi na deski sceniczne, zerwał nareszcie z tym zakorzenionym błędem i po raz pierwszy ukazał *Za kulisami* w jego układzie autentycznej³¹ (choć w tekście z kon.[ieczości] skróconym)³².

Oby ta jego próba telewizyjna stała się pomostem prowadzącym go – możliwie jak najprędzej – do realizacji tego oryginalnego utworu Norwida na normalnej scenie teatralnej³³.

7 IX 1966, rano

Bibliografia

Braun K., *Cypriana Norwida teatr bez teatru*, Warszawa 1971.

Braun K., *Mój teatr Norwida*, Rzeszów 2014.

Braun K., Wstęp, [w:] C. Norwid, *Cztery dramaty*. „Aktor”, „Za kulisami – Tyrteja”, „Pierścień Wielkiej-Damy”, „Kleopatra i Cezar”, Wrocław 2019.

Buś M., *Składanie pieśni. Z dziejów edytorstwa twórczości Cypriana Norwida*, Kraków 1997.

Buś M., *Norwidyści. Miriam – Cywiński – Borowy – Makowiecki – Wyka. Konteksty*, Kraków 2008.

³⁰ Autor odnosi się tu do wspomnianych wyżej inscenizacji Wilama Horzycy.

³¹ W pierwotnej wersji tekstu autor napisał „w jego formie autentycznej”, następnie przekreślił rzeczownik forma i nadpisał nad nim *układzie*, nie zmienił jednak postaci przymiotnika *autentyczny*. Tekst w nawiasie został dopisany ręcznie.

³² Na marginesie nieczytelny dopisek.

³³ Niemal dokładnie cztery lata później, 12 września 1970 r., Kazimierz Braun wystawił *Za kulisami* w Teatrze im. Słowackiego w Krakowie. Scenariusz tego przedstawienia oraz fotografie z niego znaleźć można w: K. Braun, *Cypriana Norwida teatr bez teatru*, s. 271–333 oraz [w:] K. Braun, *Mój teatr Norwida*, s. 262–269). Scenografię do spektaklu przygotowała Barbara Stopka, podwójną rolę Omegitta i Tyrteusza grał w nim Leszek Herdegen, a również podwójną rolę Lii i Eginet – Maria Nowotarska. Zob. K. Braun, *Mój teatr Norwida*, s. 90–95.

Tomasz Korpysz, *Wprowadzenie do „Za kulisami” Norwida...*

Chlebowski P., *O sytuacji w badaniach nad Norwidem. Preliminaria*, [w:] *Jak czytać Norwida? Postawy badawcze, metody, weryfikacje*, red. B. Kuczera-Chachulska, J. Trzcionka, Warszawa 2008, s. 51-72.

Cypriana Norwida *Pisma zebrane*, wydał Zenon Przesmycki, Warszawa-Kraków 1911 [recte: 1912], t. C: *Pism dramatycznych Cypriana Norwida dział pierwszy*.

Dakowicz P., *„Lecz ty spomnisz, wnuku...” Recepcja Norwida w latach 1939-1956. Rzecz o ludziach, książkach i historii*, Warszawa 2011.

Gomulicki J. W., *Metryki i objaśnienia: „Tyrtęj-Za kulisami”*, [w:] C. Norwid, *Pisma wszystkie*, zebrał, tekst ustalił, wstępem i uwagami krytycznymi opatrzył J. W. Gomulicki, t. 1-11, Warszawa 1971-1976, t. V, s. 398-413.

Gomulicki J. W., *Kępa niezapominek. Przygoda z zagadkowym rękopisem Norwida*, Podkowa Leśna 1996.

Hera J., *Odkrycie „Za kulisami” Norwida*, „Współczesność”, 18 października 1966.

Korpysz T., *Juliusz Wiktor Gomulicki – norwidolog*, „Colloquia Litteraria” 2007, nr 1/2 (2/3), s. 97-11.

Korpysz T., *Naczelny Powiernik Spraw Norwidowskich*, [w:] *Juliusz Wiktor Gomulicki norwidolog, varsavianista, bibliofil*, „Sesje Varsavianistyczne” z. 26, Warszawa 2017, s. 35-52.

Kuczera-Chachulska B., Chachulski T., *Juliusz Wiktor Gomulicki i jego dzieło*, „Studia Norwidiana” 2006-2007, nr 24-25, s. 393-403.

Norwid C., *Pisma wszystkie*. Zebrał, tekst ustalił, wstępem i uwagami krytycznymi opatrzył J. W. Gomulicki, t. 1-11, Warszawa 1971-1976.

Słownik języka polskiego, pod red. W. Doroszewskiego, t. 1-11, Warszawa 1958-1969.

Trojanowiczowa Z., Dambek Z., *Kalendarz życia i twórczości Cypriana Norwida*, Tom I: 1821-1860, Poznań 2007.

Trojanowiczowa Z., Lijewska E., *Kalendarz życia i twórczości Cypriana Norwida*, Tom II: 1861-1883, Poznań 2007.

Trojanowiczowa Z., Dambek Z., Grzeszczak I., *Kalendarz życia i twórczości Cypriana Norwida*, Tom III: *Aneks, bibliografia, indeksy*, Poznań 2007.

Trybuś K., *Stary poeta. Studia o Norwidzie*, Poznań 2000.

Raszewski Z., *Nad Norwidem*, [w:] K. Zawadzki, Z. Libera, J. Odrowąż-Pieniążek, Z. Raszewski, A. Ryszkiewicz, *Pięć głosów o Juliuszu Wiktorze Gomulickim*, Warszawa 1984, s. 13-16.

Zaremba J., *Norwid dla współczesnych*, „Ekran”, 23 października 1966.